Мукачівський державний університет
Кафедра психології
Малопольський державний університет імені Вітольда Пілецького в Освенцімі
Університет прикладних наук в м. Ельблонг
Пряшівський університет
Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Становлення особистості: персоногенетичний контекст

Збірник тез доповідей

III Міжнародної науково-практичної конференції

Україна, Мукачево 23-24 квітня 2025 р.

Mukachevo State University
Psychology Chair
The Witold Pilecki State University in of Applied Sciences in Oświęcim
University of Applied Sciences in Elblag
Pryaszów University
Lesya Ukrainka Volyn National University

Personality Formation: Personogenetic Context

Collection of theses
III International Scientific and Practical Conference

Mukachevo April 23-24, 2025

УДК 159.923.2:159.922(043.2)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет Науково-технічною радою Мукачівського державного університету (Протокол № 3 від 23.05.2025 р.)

С11

Становлення особистості: персоногенетичний контекст: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 квітня 2025р., м. Мукачево / ред. кол. Л. І. Капітан (гол. ред.) та ін. Мукачево: Вид-во МДУ, 2025. 157 с.

Редакційна колегія:
Капітан Л. І. – д. істор. н., професор (голова); Туріс І. Ю. – к. філол. н., доцент; Корнієнко І. О. – д. психол. н., професор; Щербан Т.Д. – д. психол. н., професор; Брецко І. І. – к. психолог. н., доцент; Воронова О. Ю. – к. психолог. н., доцент.

©Мукачівський державний університет, 2025

УДК [159.9:616.891.6:316.613.434:316.62-053.6]:355.01(043.2)

ТЕТЯНА ЩЕРБАН
доктор психологічних наук, професор кафедри психології
Мукачівський державний університет
СВІТЛАНА АЛМАШІ
старший викладач кафедри психології
Мукачівський державний університет
ОЛЬГА ЦИМБАЛЮК
здобувачка вищої освіти
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ ТА АГРЕСИВНОСТІ У ПОВЕДІНЦІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні створює безпрецедентні виклики для психічного здоров'я населення, зокрема - для дітей та підлітків, які становлять одну з найуразливіших категорій. Підлітковий вік характеризується активними процесами становлення особистості, формуванням ідентичності, автономії, а також підвищеною емоційною чутливістю. У цих умовах психоемоційні прояви, такі як тривожність та агресивність, стають не лише показниками внутрішнього напруження, але й маркерами адаптаційних механізмів, що можуть свідчити як про стресову реакцію, так і про порушення емоційного регулювання.

Актуальність вивчення тривожності та агресивності у поведінці підлітків в умовах війни зумовлена їх широкою поширеністю, впливом на міжособистісні взаємини, академічну успішність, а також ризиком формування стійких дезадаптивних патернів поведінки. Підвищений рівень тривожності може стати тригером до соціальної ізоляції, соматичних розладів, зниження самооцінки, у той час як агресивність - до девіантної поведінки, конфліктів у родині та колективі, порушень дисципліни.

У сучасному українському науковому просторі дослідженням психоемоційного стану підлітків в умовах воєнного конфлікту займаються такі дослідники, як О. Ліщинська, І. Сущенко, І. Книш, М. Крайник. Вони відзначають, що проживання у прифронтових районах, вимушене переміщення, втрата дому чи близьких, розрив соціальних зв'язків та загроза життю є основними чинниками формування хронічного стресу. Зокрема, підлітки, які перебувають у стані невизначеності, частіше демонструють симптоматику емоційної нестабільності, страху, відчуття безпорадності, що з часом може трансформуватися в агресивну або відсторонену поведінку [1].

Тривожність у психології розглядається як стан внутрішнього напруження, що виникає у відповідь на очікувану загрозу або невизначену ситуацію. На поведінковому рівні тривожність проявляється у вигляді гіперактивності, емоційної нестійкості, уникнення соціальних контактів, зниження успішності в навчанні. Фізіологічно можуть спостерігатися порушення сну, апетиту, головний біль, швидка втомлюваність. У реаліях війни ці симптоми посилюються через постійну присутність травмуючих

чинників, відсутність передбачуваності майбутнього, що є базовою потребою підліткового віку.

Агресивність у підлітковому віці може розглядатися як реактивна поведінка, спричинена нездатністю ефективно справлятися з емоційною напругою. Згідно з теорією фрустрації-агресії Дж. Долларда і Н. Міллера, агресія може бути наслідком блокування значущих потреб. Воєнні події, обмеження, втрати можуть фруструвати базові потреби у безпеці, стабільності, належності, що, в свою чергу, провокує розвиток агресивних реакцій. Підлітки, які не мають достатнього емоційного супроводу або підтримки з боку дорослих, часто демонструють імпульсивність, вибухові реакції, цинічність, що може маскувати глибоку внутрішню тривогу або депресивні тенденції [2].

Значний внесок у дослідження емоційної нестабільності підлітків в умовах війни зроблено також міжнародними науковцями. Зокрема, дослідження фахівців зі США, Канади, Ізраїлю, які мають досвід роботи з підлітками у зонах збройних конфліктів, свідчать про високу ефективність програм психосоціальної підтримки, що включають когнітивно-поведінкову терапію, арт-терапевтичні практики, групові тренінги резильєнтності. Такі втручання мають на меті не лише зниження рівня тривожності й агресії, але й розвиток адаптаційних стратегій, підвищення стресостійкості, покращення соціальних навичок [3].

Профілактика й психокорекція дезадаптивних проявів поведінки підлітків у сучасних умовах повинна ґрунтуватися на системному підході, який включає роботу з родиною, педагогічним середовищем, а також створення безпечного простору в закладах освіти. Надзвичайно важливими є також індивідуальні психологічні консультації, групова психотерапія, програми підтримки для дітей з досвідом переміщення або втрати.

Таким чином, тривожність та агресивність у поведінці підлітків в умовах воєнного стану виступають не лише проявами адаптаційних труднощів, але й симптомами глибшого психоемоційного неблагополуччя. Своєчасна психологічна допомога, що базується на сучасних наукових підходах і міждисциплінарній взаємодії, здатна не лише зменшити гострі прояви дистресу, але й сприяти формуванню внутрішніх ресурсів, необхідних для подолання травматичного досвіду та збереження психічного здоров’я підростаючого покоління.

Література:

1. Книш І. Психологічна підтримка дітей і підлітків в умовах війни. *Психологія і суспільство*. 2023. № 1. С. 56–63.
2. Крайник М. Психоемоційна дезадаптація підлітків в умовах соціальної нестабільності. *Психологічна підтримка в умовах війни*. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2023. С. 67–75.
3. Ліщинська О. Особливості емоційного стану підлітків із прифронтових територій України. *Актуальні проблеми психології*. 2022. Т. 18. Вип. 3. С. 94–101.
4. Сущенко І. Психічне здоров’я школярів під час війни: виклики та рішення. *Освіта і розвиток обдарованої особистості*. 2023. № 5(88). С. 89–95.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26
тел./факс +380-3131-21109
Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua
E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua
Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: http://dspace.msu.edu.ua:8080
Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: http://msu.edu.ua/library/